

- підготовка висококваліфікованих кадрів для ринку страхових послуг;
- підвищення рівня страхової грамотності населення;
- підвищення рівня страхового та перестрахового захисту;
- посилення ролі вітчизняного страхового ринку на міжнародному рівні.

Водночас підвищення безпеки страхового ринку України можливе при наявності нормативно-правової бази, розробленої на основі міжнародних стандартів, забезпеченні умов для розвитку конкуренції, а також при вдосконаленні державного страхового нагляду.

3.5. Формування показників комплаєнс-безпеки держави та підприємства

Соціально-економічний розвиток України сьогодні відбувається в умовах ринкової трансформації та модернізації економіки. Разом з тим, притаманна нашій країні олігархічна модель економічних відносин породжує такі небажані явища, як тінізація економіки, її монополізація, корупція, шахрайство, відмивання грошей, порушення етичних правил ведення бізнесу, постійне збільшення економічної нерівності, ростом безробіття, бідністю більшості населення. Різні джерела інформації визначають рівень тіньової економіки в нашій країні від 28 до 40 відсотків величини ВВП. Все це реально впливає на рівень зубожіння громадян України, яке щорічно збільшується на 10-15 %. Згідно статистичних звітів ООН, за межами бідності в нашій країні перебуває близько 80 % громадян.

Суттєвий вплив на економічні процеси здійснюють процеси зниження обсягів фінансування усіх сфер економіки, значного росту рівня тіньової економіки до 43 % у 2014 р. [21] та її впливу на показники соціально-економічного розвитку й соціальної компоненти економічної безпеки держави. Наша країна практично на протязі всього періоду незалежності традиційно мала високий рівень тіньової економіки (табл.3.5.1).

Не кращі справи в сфері тінізації економіки і у наших найближчих сусідів. Наприклад, в Росії показники тіньової економіки становили 38,4% в середньому і 33,7% ВВП в 2018 році, в Азербайджані – 52,19% і 43,66%, Вірменії – 42,59% і 35,96%, Грузії – 64,87% і 53,07% У Казахстані в середньому 38,88% і 32,82% у 2015 році, Молдові – 43,43% і 39,68%, Таджикистані – 42,99 і 37,73%, Киргизстані – 37,92% і 30,78 %, Естонії – 23,8% і 18,49%, Латвії – 22,23% і 16,62%, Литві – 25,15% і 18,65%, Польщі – 25,1% і 16,67% ВВП [26].

Все це реально впливає на рівень криміногенного стану в Україні та зростання рівня злочинності в цілому і в сфері економіки зокрема. При цьому економічна злочинність має суттєво більші розміри як за кількістю, так і за наслідками. Наприклад, за даними О.Ю.Ніпіаліді [3] економічні злочини

складають 75,3% всіх злочинів в нашій державі, в тому числі: злочини проти власності – 68,4%, злочини у сфері службової діяльності – 4,4%, злочини у сфері господарської діяльності – 2,5%.

Таблиця 3.5.1

Динаміка рівня тіньової економіки до офіційного ВВП України

Рік	Рівень тіньової економіки, % до офіційного ВВП України	Зміна обсягу реального ВВП України, % до відповідного періоду попереднього року
2010	38	4,1
2011	34	5,5
2012	34	0,2
2013	35	0,0
2014	43	-6,6
2015	40	-9,8
2016	35	2,4
2017	31	2,5
2018	32	3,5

Джерело: * Розрахунки МЕРТ України: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f50e5243eb15a&tag=TendantsiiTinvoiEkonomiki>

У 2017 році було обліковано 335 910 кримінальних правопорушень проти власності, що дещо менше ніж минулого року (у 2016 році – 405 549), ця цифра є більшою майже на 15% ніж за попередні роки (у 2013 році – 334 821, у 2010 році – 318 216, а у 2009 році – 242 766). Це враховуючи те, що до даних цифр не включені статистичні дані про злочини, вчинені на окупованих територіях нашої країни. Найбільш вразливими в 2017 році до вчинення злочинів даної категорії виявились м. Київ (45 767), Дніпропетровська (29 362), Харківська (24 239), Запорізька (23 981), Одеська (21 104), та Львівська (18 494) області [3].

Особливе значення в контексті нашого дослідження мають злочини в сфері господарської діяльності, які в найбільшій мірі відносяться до сфери комплаєнс-порушень. Як свідчать офіційні статистичні дані, кількість викритих злочинів у сфері господарської діяльності продовжує бути незначною у порівнянні з усіма облікованими правопорушеннями: якщо за останніх роки, їх частка складала лише 1,6%, то у 2016-2018 рр. взагалі впала до позначки 1,2% [3]. Так, правоохоронними органами у 2017 році (рис.3.5.1) було зафіксовано 6297 правопорушень, у 2016 році було 6 940 вказаних правопорушень, в той час як у 2015 році їх кількість складала – 7 628, у 2014 році – 8 418, а у 2013 році – 11 104 [23, с.146].

Аналізуючи цю категорію злочинів, О.Ю.Ніпіаліді зазначає, що загальна кількість виявлених правопорушень в господарській сфері протягом останніх 4-х років продовжує стрімко зменшуватись, що однозначно свідчить про послаблення боротьби з економічною злочинністю [3].

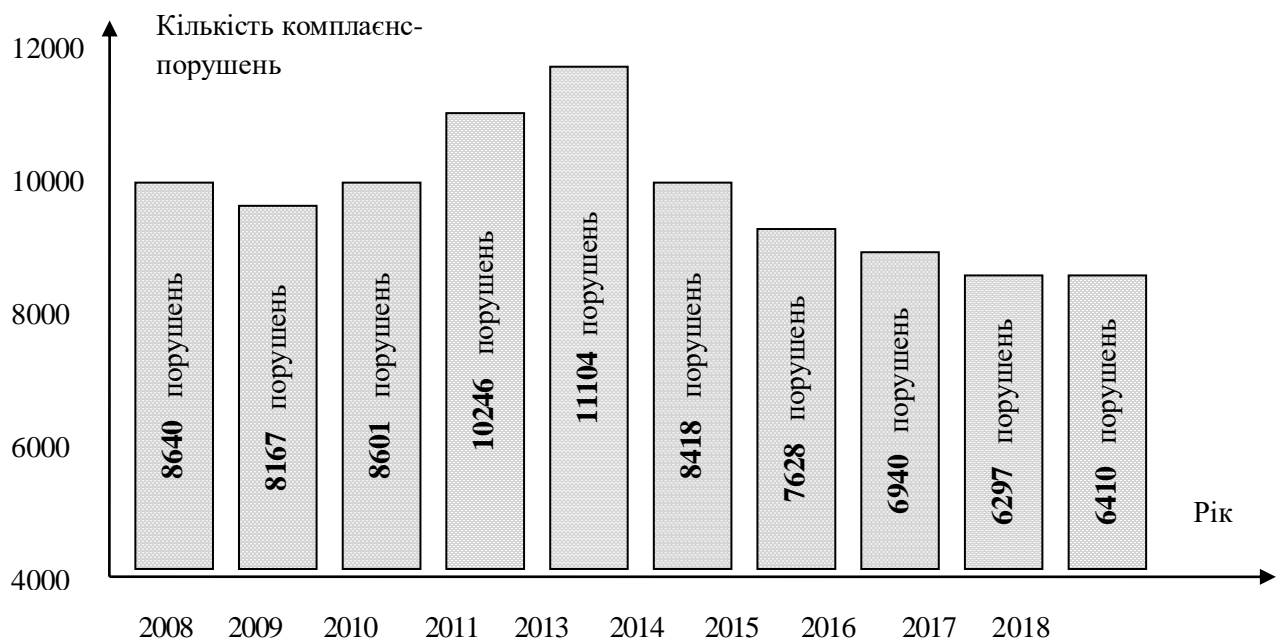

Рис. 3.5.1. Динаміка офіційно зареєстрованих комплаєнс-порушень в Україні
Джерело: складено за даними [28]

Про фактичне згорання роботи усіх правоохоронних органів в сфері економіки, свідчать і такі цифри: якщо у 2016 році виявленими злочинами даної категорії було завдано збитків на суму 86,5 млн. грн., то у 2015 році – 289 млн. грн., а у 2014 році ще більше – 624,9 млн. грн. В процесі відшкодування цих збитків у ході досудового розслідування у 2016 році становило – 27,8 млн. грн., в той час як у 2015 році – 63 млн. грн. та 49,9 млн. грн. у 2014 році [14].

Проведені нами дослідження свідчать про те, що тіньова економіка є як джерелом, так і результатом комплаєнс-порушень. З 2013 року з'явилась доступна для наукових досліджень статистична інформація Генеральної прокуратури України про правопорушення в сфері комплаєнс, які були здійснені на промислових підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності по ст. 199–235 кримінального кодексу України та підлягають кримінальному переслідуванню (табл. 3.5.2).

Не дивлячись на те, що з 2015 року масштаби тіньової економіки поступово зменшуються (табл.3.5.1), все ж таки її рівень залишається достатньо високим з усіма відповідними політичними та економічними наслідками та корупційним змістом. Також слід відмітити, що високий рівень тіньової економіки пояснюється ще тим, що сама по собі тіньова економіка є однією із стратегій бізнесу, яка дозволяє йому пом'якшувати вплив економічної кризи (а тому, природно, що її рівень зростає саме під час кризи).

Таблиця 3.5.2

Структура комплаєнс-порушень на підприємствах України

Вид комплаєнс-порушень на підприємствах	Рік спостереження					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Виготовлення, зберігання, придбання, пересилання в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей	1233	709	1860	1316	1022	1078
Фіктивне підприємництво	891	858	885	681	784	723
Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом	291	296	221	159	243	208
Нецільове використання бюджетних коштів	48	34	24	15	21	19
Ухилення від сплати податків та зборів	3069	1899	1748	1203	1099	1154
Шахрайство з фінансовими ресурсами	327	345	129	62	58	73
Незаконна приватизації державного комунального майна	26	45	28	8	17	22
Зайняття гральним бізнесом	1248	1084	735	964	469	533
Усього кримінальних комплаєнс-порушень	11104	8418	7628	6940	6297	5789

Джерело: складено за даними [28]

Усе це спричинило найбільшу економічну кризу за роки незалежності України, призвело до втрати значної частини промислового та експортного потенціалу. У 2018 р. ВВП країни склав лише 77,9 % від рівня 2008 р., а ВВП на одну особу скоротився до 2,1 тис. дол. США (рівень Конго) [21]. Надвисокий рівень інфляції та зниження на реальних наявних доходів населення у поєднанні з девальвацією національної грошової одиниці призвели до збільшення обсягів тіньової економіки, підвищення рівня корупції у всіх сферах суспільства та до вразливості й незахищеності домінуючої частини населення. За результатами глобального дослідження, розробленого американською неурядовою організацією Social Progress Imperative за підтримки компанії «Делойт», Україна опинилася на 64 сходинці рейтингу «Індекс соціального розвитку» серед 146 країн світу. За таких умов основні зусилля державних непослідовних антикризових заходів торкнулись бюджетної консолідації, фіскальної дисципліни та тарифної політики. Сукупність таких чинників вимагає пошуку нових підходів та вжиття невідкладних заходів щодо зміцнення соціальної складової економічної безпеки України, що й актуалізує проблему дослідження взаємозв'язку рівня тінізації економіки із показниками соціальної компоненти економічної безпеки як всієї України, так і окремих промислових підприємств.

В умовах суттєвої тінізації української економіки розвиток економічних відносин, перебудова економіки, трансформаційні процеси в ній передбачають також і наявність проявів злочинності в сфері економіки. Побудова системи ефективної протидії такого роду злочинам є нагальною задачею, так як неправомірні дії в економічній сфері можуть суттєво зашкодити розвитку,

підривати економічні основи держави, сприяти формуванню та розвитку тіньового ринку, появи корупційних зав'язків та інших неприйнятних явищ, наявність яких можуть привести до підриву економічної стійкості країни.

Отже, процес детінізації економіки набуде належної інтенсивності лише за умови створення державою сприятливих умов для нарощення суб'єктами господарювання господарської та інвестиційної активності в легальній економіці на тлі поліпшення підприємницького клімату в країні, покращення якості державного управління, стійкості фінансової системи та макросередовища.

Процес тінізації економіки є благодатним підґрунтям для розвитку корупції і хабарництва в Україні. Світова спільнота сприймає нашу країну як країну з надзвичайно високим рівнем корупції. У міжнародній практиці для оцінки рівня корупції в країні розраховують Індекс сприйняття корупції (ІСК) [1], який відображає сприйняття рівня корупції бізнесменами та аналітиками різних країн світу, в тому числі і експертів, які проживають в країні, рівень корупції якої досліджується. Цей показник фокусує увагу на корупції в державному секторі і визначає її як зловживання службовим положенням в цілях особистої вигоди. Рівень ІСК по кожній країні оцінює міжнародна некомерційна громадська організація «Transparency International» [1]. Для його оцінювання обробляються показники за останні три роки про хабарництво посадових осіб, плату за контракти на постачання для державних потреб, розтрату державних коштів, а також про частоту прояву факту корупції, загальну вартість сплачених хабарів. Динаміку рейтингу корумпованості України за останні роки серед країн світу наведено на рис. 3.5.2.

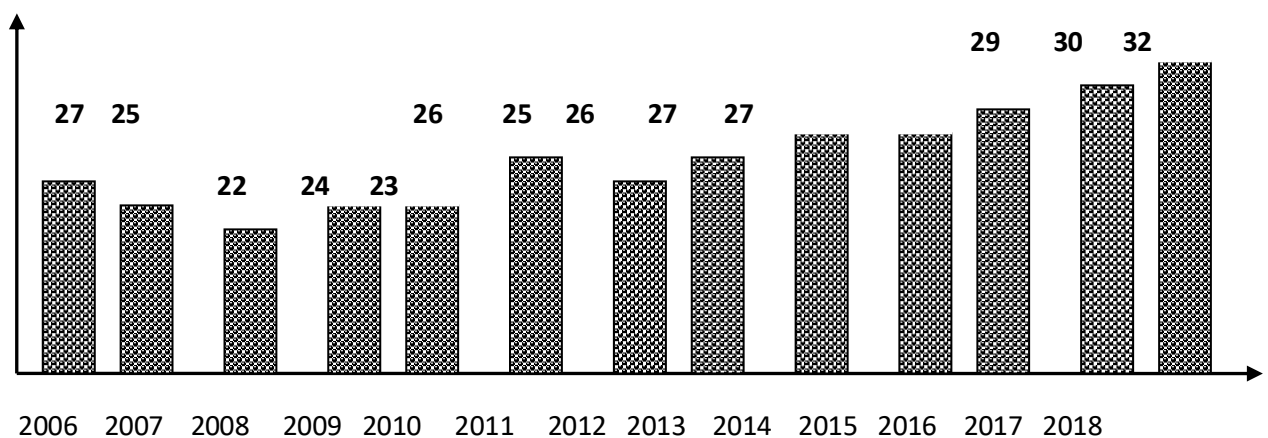

Рис. 3.5.2. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні

Джерело: складено за даними [1]

Чим менше значення ІСК, тим вище рівень корупції. В основі рейтингу – результати опитування експертів та представників бізнесу щодо того, як вони сприймають рівень корупції в тій чи іншій країні. Показник ІСК кожної країни

оцінюється за 10-тибальною шкалою, де 10 балів – повна відсутність корупції, 0 – максимальний ступінь корупції [1]. Корупція вбиває економіку, суттєво зменшує показники її ефективності, про що свідчать результати світового дослідження корупції. У звітах міжнародної організації Transparency International [1], присвяченої дослідженням та боротьбі з корупцією, показано стабільність проблеми корупції в Україні. В останні роки Transparency International не здійснює самостійних опитувань, а приводить «до спільного знаменника» ті, які здійснюють в Україні та у світі профільні міжнародні організації. ІСК в нашій країні в середньому дорівнює 25,9, досягнувши максимального значення в 32 бали у 2018 році та рекордно низькі 22 бали в 2008 році. Надзвичайні зусилля влади по протидії корупції дозволили в 2018 році на два пункти покращити рівень цього показника. Менш корумпованими за сприйняттям, ніж Україна, є всі країни ЄС, включно з Болгарією, яка має найгірші показники в Євросоюзі – 42 бали. Із пострадянських держав Україну випередили всі країни Балтії, а також Грузія, Вірменія, Молдова і Білорусь. Позитивним моментом є той факт, що рівень корупції в Україні став меншим, ніж у Казахстані та Киргизстані (які набрали в 2018 відповідно 31 та 29 балів), а також другий рік поспіль Україна випереджає Росію, яка раніше вважалася за сприйняттям менш корумпованою за Україну. Росія набрала в «Індексі сприйняття корупції-2018» 28 балів.

Нинішні 32 бали вселяють надію. Адже тих, хто набирає від 31 до 60 балів, називають країнами, які «намагаються боротися з корупцією». Україна потрапила до цієї групи лише за підсумками 2018 року.

Всі ці негаразди національної економіки знаходяться в зоні уваги комплаєнс-функції [1-33].

Комплаєнс (англ. «compliance» - згода, відповідність, походить від дієслова «to comply» - виконувати) - в перекладі з англійської означає дію згідно із запитом або вказівкою; покірність (англ. compliance is an action in accordance with a request or command, obedience). COMPLIANCE - це відповідність конкретних дій підприємства в цілому, окремого колективу чи працівника будь-якого рангу будь-яким внутрішнім або зовнішнім вимогам (законам, стандартам, нормам, положенням і т. п.).

Термін «комплаєнс» в цей час став відтворенням ефективного, дієвого та етичного управління. Все більша кількість промислових підприємств та фінансових установ при виробництві і збуті продуктів використовують програму комплаєнс. Досвід показує, що там, де комплаєнс-функція є складовою корпоративного управління, виникають реальні передумови до зростання конкурентоспроможності підприємства та його продукції, поліпшення його техніко-економічних показників роботи, створення

сприятливого соціально-психологічного клімату, забезпечення необхідного рівня економічної безпеки.

Історично концепція комплаєнс формувалась в сфері боротьби з корупцією, протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Відповідність законам, правилам і стандартам у сфері комплаєнса зазвичай стосується таких питань, як дотримання належних стандартів поведінки на ринку, управління конфліктами інтересів, справедливе ставлення до клієнтів і т.п. Тому, на нашу думку, в цей час сфера використання функції комплаєнс суттєво ширше, що передбачає наявність нагальної необхідності врахування комплаєнс-функції при визначенні комплаєнс-безпеки країни в цілому, окремого регіону, галузі або підприємства [2, 4, 6, 12,15].

В системі забезпечення національної безпеки любой країни економічна безпека є основою її сталого, безкризового соціально-економічного розвитку. Визначаючи сутність терміну «економічна безпека» можна виходити з різних підходів. По-перше, рівень економічної безпеки можливо визначити як здатність української економіки в цілому та її галузей (регіонів) окремо забезпечувати сталий розвиток і відповідний захист економічних інтересів індивідів, господарюючих суб'єктів, регіонів і країни. По-друге, економічна безпека країни може розглядатися з позиції забезпечення захисту найбільш важливих сфер діяльності усіх жителів країни, суспільства і держави в економічній сфері від наявних *комплаєнс-загроз* різного рівня, рівень яких в нашій країні в цей час має досить значний рівень (рис. 3.5.3).

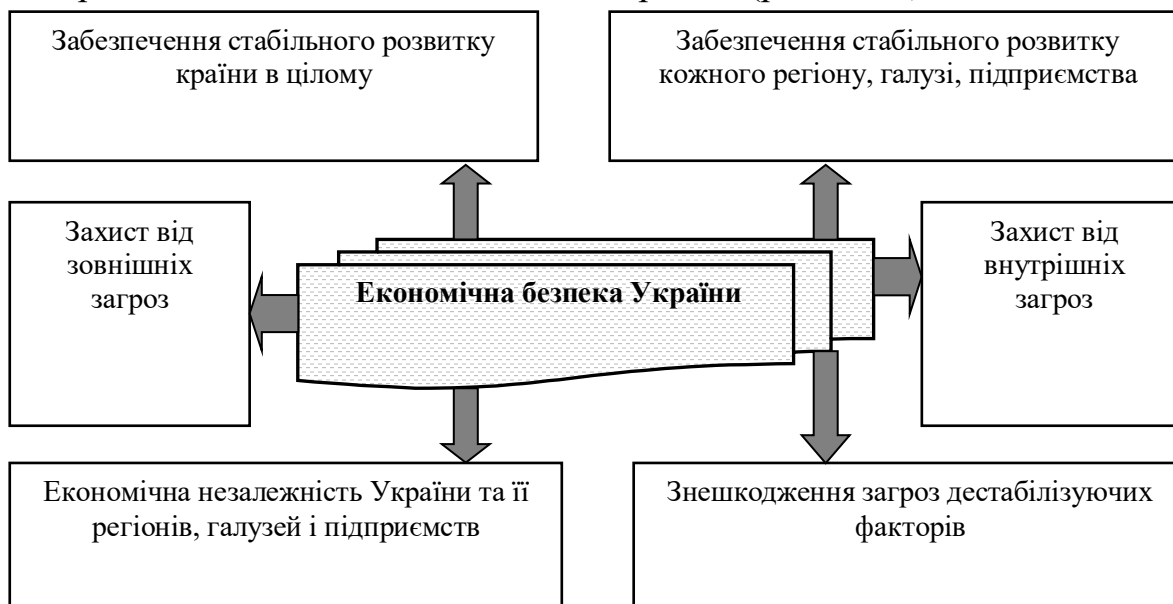

Рис. 3.5.3. Основні складові економічної безпеки України

Джерело: авторська розробка

Для визначення рівня економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави використовується інтегральний індекс економічної безпеки. Є досить велика кількість методик та методичних підходів

до визначення аналітичного розміру цього показника. Всі вони в більшій або меншій мірі мають свої переваги та недоліки. Динаміка цього показника з 2005 року, розрахованого відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [5], представлена нами на рис. 3.5.4.

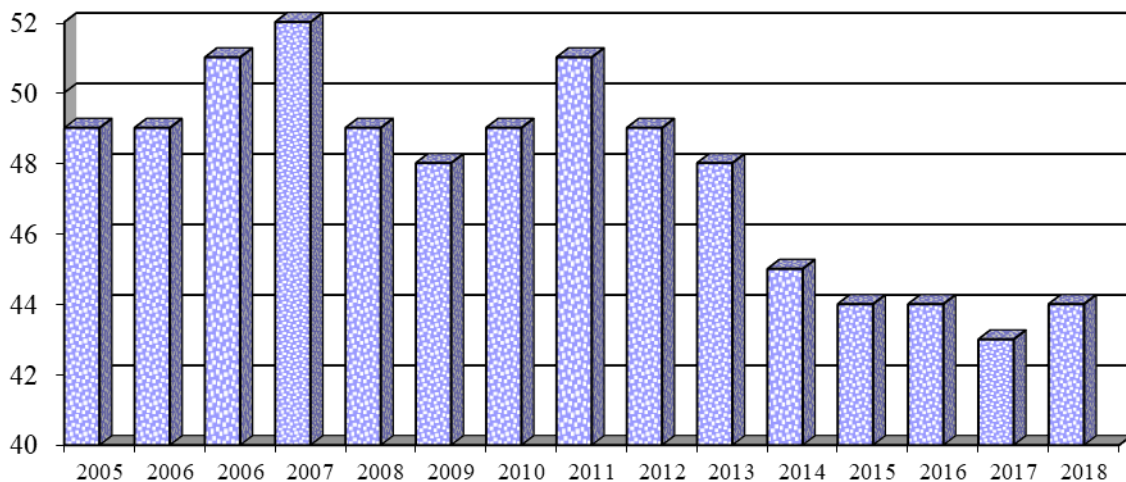

Рис. 3.5.4. Динаміка інтегрального показника економічної безпеки України
Джерело: побудовано автором за даними [8]

На протязі останніх років українська економіка знаходиться практично у кризовому стані, переважна більшість найбільш важливих економічних показників мають стійку тенденцію до зменшення, що сигналізує про збільшення макро- та мікроекономічних загроз та незадовільний рівень індексу економічної безпеки. В значній мірі цьому сприяють великі значення факторів, які знаходяться у сфері уваги комплаєнс-функції. Тому можна зробити висновок про те, що в сфері забезпечення економічної безпеки нашої країни спостерігається наявність багатьох важливих проблем, підтвердженням чого виступає надзвичайно низький рівень інтегрального показника економічної безпеки (рис. 3.5.4).

Дані, представлені на рис.4, свідчать про те, що до 2007 рр. відбувалося стійке зростання рівня економічної безпеки до 52% (максимальне значення). У 2008-2009 рр. мали місце тенденції зменшення індексу економічної безпеки нашої країни до 48% та деяке збільшення (всього на 3%) на протязі 2010-2011 рр. У 2012 р., у порівнянні з 2011 р., рівень індексу зменшився на 3%. Така ситуація виникла, на наш погляд, внаслідок зменшення темпів економічного зростання, дефіциту інвестиційних ресурсів, недостатньої кредитної активності, незадовільної зовнішньоекономічної ситуації, а також прискореного розвитку процесів тінізації економіки та корупційних відносин. Науково обґрунтований

оптимальний рівень індексу економічної безпеки дорівнює 100%, а поточні значення українського індексу в два рази менше оптимального.

Незадовільні тенденції також можна спостерігати і при аналізі динаміки рівня економічної безпеки нашої країни за складовими безпеки за останні десять років (табл. 3.5.3).

Таблиця 3.5.3

Динаміка показника економічної безпеки України та її підприємств за субіндексами складових

Складові економічної безпеки	Рік спостереження							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Енергетична	32%	34%	39%	45%	47%	49%	51%	52%
Фінансова	48%	46%	50%	36%	44%	43%	41%	48%
Виробнича	57%	53%	53%	52%	54%	53%	57%	56%
Макроекономічна	47%	38%	40%	33%	37%	34%	42%	44%
Інвестиційно-інноваційна	36%	37%	35%	30%	32%	35%	33%	35%
Соціальна	59%	62%	64%	57%	56%	63%	59%	61%
Продовольча	92%	93%	86%	94%	92%	89%	91%	93%
Демографічна	52%	45%	46%	46%	45%	44%	43%	43%
Зовнішньоекономічна	35%	30%	32%	35%	34%	33%	36%	34%
Економічна безпека України в цілому	50%	48%	49%	45%	44%	44%	43%	44%

Джерело: за даними Мінекономрозвитку [7]

Аналіз даних табл. 3.5.3 передбачає встановлення оціночного розподілу рівнів економічної безпеки підприємства та її складових. Дослідження науково-методичних пропозицій з цього приводу, викладених в наукових працях різних авторів та в рекомендаціях міністерства економіки нашої країни [2, 3, 14, 16, 23, 26], дозволяє використовувати наступний розподіл рівнів економічної безпеки промислового підприємства, %:

- 0–19% – інтервал критичного рівня економічної безпеки;
- 20–39% – інтервал небезпечного рівня економічної безпеки;
- 40–59% – інтервал незадовільного рівня економічної безпеки;
- 60–79% – інтервал задовільного рівня економічної безпеки;
- 80–100% – інтервал оптимального рівня економічної безпеки.

Вказані інтервальні значення в даному випадку не є в достатній мірі економічно обґрунтовані, але їх практичне використання дозволяє проводити в певній мірі обґрунтований аналіз як поточного, так і ретроспективного стану економічної безпеки на різних рівнях її оцінювання.

Виходячи з цих рекомендацій, можемо констатувати, що практично ні одна зі складових економічної безпеки не входить в інтервал критичного стану (найгірша ситуація). Але загалом ситуація є в достатній мірі небезпечною, так як інноваційно-інвестиційна та зовнішньоекономічна складові відповідають інтервалу

небезпечного стану безпеки. На наш погляд, ці складові мають між собою тісний взаємозв'язок, так як і рівень оновлення виробництва, і його фінансування мають високий рівень залежності від позитивного сприйняття української економіки міжнародною спільнотою.

Не викликає позитивних емоцій і той факт, що більшість складових економічної безпеки українських підприємств (енергетична, фінансова, виробнича, макроекономічна, демографічна) характеризуються незадовільним рівнем економічної безпеки. Причому це характерно для більшості сфер та галузей української економіки. З наведеної в табл.3 динаміки оцінних значень складових економічної безпеки видно, що їх максимальне погіршення приходить на 2014 рік, коли в нашій країні спостерігалася дестабілізація валютного та грошово-кредитного ринку, що суттєво вплинула на нарощування фінансової нестабільності.

Разом з тим, слід відмітити наявність хоча і не суттєвої, але чітко наявної тенденції певного покращення оцінних показників практично по переважній більшості складових економічної безпеки промислових підприємств в останні роки, що визиває певний оптимізм з цього приводу.

Динаміка комплексного показника економічної безпеки України та її підприємств за субіндексами складових на протязі останніх 8 років (див. табл. 3.5.3) відтворює інтегральне значення економічної безпеки. Як ми вже відмічали, методика розрахунку цього показника передбачає врахування 9 складових (субіндексів), які для інтегрального показника економічної безпеки країни в цілому є надзвичайно важливими. Разом з тим, на наш погляд, для характеристики комплаєнс-безпеки є доцільним враховувати тільки деякі з них, які в найбільшій мірі відтворюють стан комплаєнс-безпеки нашої країни, так як, на нашу думку, на рівень комплаєнс-безпеки країни кожний із субіндексів інтегрального показника впливає по різному.

Для більш детальної проробки цього питання нами було проведено експертне опитування провідних фахівців щодо виявлення сили впливу кожного з субіндексів інтегрального показника економічної безпеки України на стан її економічної безпеки. В якості експертів було використано експертні думки як провідних фахівців в сфері економічної безпеки країни, так і окремих колективів – відділів профільних міністерств, обласних, міських та районних державних адміністрацій, науково-дослідних організацій, промислових підприємств та ін. В табл. 3.5.4 приведено результати такої експертної оцінки впливу кожної з складових економічної безпеки країни на комплаєнс-безпеку. У подальшому ми віддавали перевагу колективним експертам, чия думка, на наш погляд, є більш достовірною та більш об'єктивною. Експерти, які вказані в табл. 3.5.4, це колективні експерти, що відтворюють думку не окремої особи, а певної організації, установи чи підприємства. Такий підхід, на наш погляд, дозволяє суттєво підвищити ступінь

точності та обґрунтованості проведеної нами експертизи.

Таблиця 3.5.4

Експертне оцінювання коефіцієнтів впливу складових економічної безпеки країни на інтегральний показник її комплаєнс-безпеки

Складові економічної безпеки України	Експерти												Середн ε
	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	№10	№11	№12	
Енергетична	0,27	0,19	0,23	0,22	0,31	0,29	0,25	0,28	0,32	0,24	0,23	0,29	0,26
Фінансова	0,21	0,25	0,20	0,17	0,15	0,16	0,14	0,15	0,12	0,21	0,24	0,23	0,186
Виробнича	0,02	0,01	0,04	0,02	0,02	0,01	0,04	0,02	0,03	0,05	0,03	0,01	0,025
Макро-економічна	0,05	0,06	0,03	0,05	0,08	0,04	0,07	0,04	0,02	0,06	0,07	0,04	0,051
Інвестиційно-інноваційна	0,14	0,15	0,10	0,16	0,15	0,15	0,17	0,11	0,13	0,20	0,14	0,16	0,147
Соціальна (кадрова)	0,16	0,17	0,15	0,14	0,12	0,19	0,16	0,19	0,15	0,22	0,13	0,18	0,164
Продовольча	0,03	0,05	0,01	0,03	0,01	0,02	0,04	0,03	0,01	0,02	0,03	0,04	0,027
Демографічна	0,05	0,04	0,05	0,07	0,06	0,03	0,08	0,05	0,04	0,06	0,04	0,07	0,054
Зовнішньо-економічна	0,07	0,09	0,04	0,05	0,07	0,11	0,08	0,06	0,05	0,06	0,08	0,09	0,071
Разом	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Джерело: авторська розробка

За результатами проведеної експертизи найбільший вплив на рівень комплаєнс-безпеки в країні в цілому здійснюють чотири складових економічної безпеки країни: енергетична - E_b , фінансова - Φ_b , соціальна - C_b та інноваційно-інвестиційна - I_b . В сумі вони пояснюють 78 % показника інтегральної комплаєнс-безпеки країни, що по законам накопиченої дисперсії є достатнім для формування загальної оцінки (більше 75%). При цьому впливом інших складових економічної безпеки країни можна знехтувати.

Дійсно, найбільші очікування виникнення комплаєнс-загроз слід очікувати в енергетичній сфері нашої країни (наприклад, по результатам багатьох досліджень тут найбільший рівень корупції, шахрайства та інших комплаєнс-порушень). Фінансова сфера накопичила досвід різного роду махінацій, фінансових обробок, зловживань практично у всіх сегментах фінансово-кредитної сфери. Значно менший, але все ж таки суттєвий вплив на рівень комплаєнс-загроз в нашій країні мають інвестиційно-інноваційна (де в основному і здійснюється відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом) та соціальна (кадрова) сфери діяльності. Значна соціальна нерівність, катастрофічний розрив в рівні навіть офіційно зареєстрованих доходів, є благодатним підґрунтям для прояву різного роду зловживань, які можуть бути класифіковані як комплаєнс-загрози.

Очевидно, що рівень впливу кожної з визначених складових - E_b , Φ_b , C_b та

II_{δ} не є однаковим. Нескладні розрахунки, проведені з використанням даних табл. 3.5.4, дозволяють отримати вагові коефіцієнти впливу кожної з виявлених складових на рівень комплаєнс-безпеки країни, відповідно: $K_{ен-б}$, $K_{ф-б}$, $K_{с-б}$, $K_{ii-б}$. При цьому виконується наступна залежність:

$$K_{ен-б} + K_{ф-б} + K_{с-б} + K_{ii-б} = 1. \quad (3.5.1)$$

З використанням вищевикладених посилань, можемо сформулювати модель комплаєнс-безпеки всієї країни $S_{макро}$, заснованої на окремих найбільш важливих з точки зору комплаєнс субіндексах економічної безпеки країни:

$$S_{макро} = K_{ен-б} \times E_{\delta} + K_{ф-б} \times \Phi_{\delta} + K_{с-б} \times C_{\delta} + K_{ii-б} \times II_{\delta}. \quad (3.5.2)$$

Слід зазначити, що, на нашу думку, конкретні значення вагових коефіцієнтів $K_{ен-б}$, $K_{ф-б}$, $K_{с-б}$, $K_{ii-б}$ не є постійними, їх розмір багато в чому залежить від макроекономічної ситуації в країні, від того, які є пріоритети в боротьбі владних структур з різного роду комплаєнс-загрозами в окремих напрямках забезпечення національної комплаєнс-безпеки.

Методологічна сутність економічної та комплаєнс-безпеки промислового підприємства органічно витікає з визначень та характеристик сучасного стану економічної і комплаєнс-безпеки країни в цілому та промислових підприємств зокрема (рис. 3.5.5).

Аналіз поточних досліджень економічної безпеки у працях різних авторів [2, 3, 14, 16, 23, 26] дозволяє зробити висновок про те, що ця тема дослідження є досить важливою та актуальною як на глобальному, міжнародному (мегарівень), національному (макрорівень), регіональному, галузевому рівнях (мезорівень), так і на рівнях окремого підприємства (макрорівень). З цього випливає важливість і необхідність формування ієрархічної декомпозиційної структури економічної та комплаєнс-безпеки промислового підприємства, починаючи з глобальної економічної безпеки (мегарівень) і закінчуючи показниками комплаєнс-безпеки, які характеризують найближче бізнес оточення даного підприємства (рис. 3.5.5).

Проведені дослідження дозволяють зробити ще один важливий висновок. Практично жодна зі складових економічної безпеки як на рівні країни, так і на рівні промислового підприємства в цей час не враховує надзвичайно небезпечних для кожного з суб'єктів господарювання явищ, таких як корупція, шахрайство, відмивання грошей, рейдерство, маніпуляції в сфері податків, порушення антимонопольного законодавства, зловживаннями чиновників та вищих посадових осіб промислових підприємств, злочинними діями кримінальних угруповань при започаткуванні та провадженні виробничо-

підприємницької діяльності і т.п. В цей час є нагальна потреба врахування, оцінювання та усунення всіх цих негативних проявів.

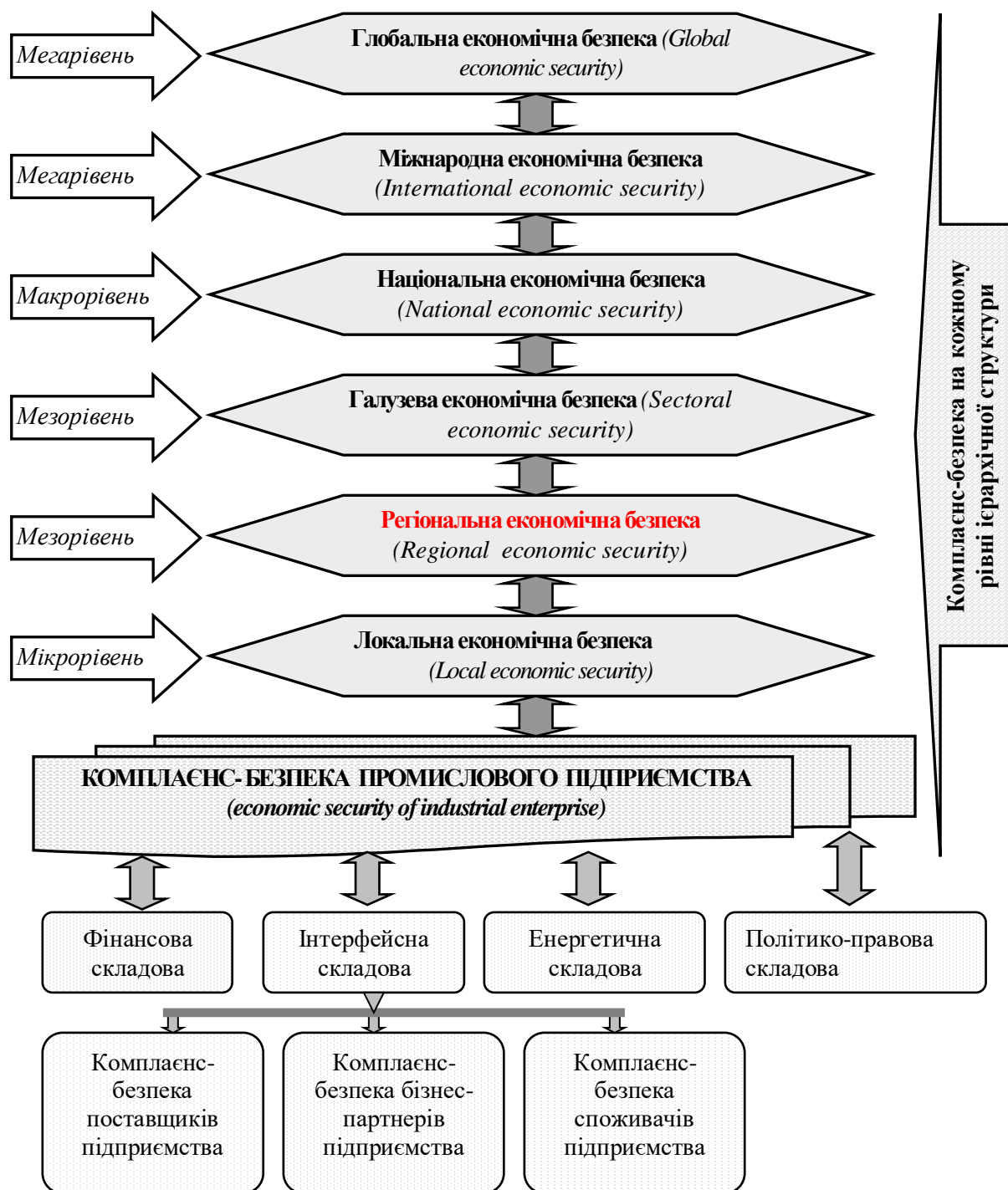

Рис. 3.5.5. Ієрархічна декомпозиційна структура економічної безпеки промислового підприємства

Джерело: авторська розробка

Як вірно вказують Сосоновська О.О. та Житар М.О., вища ланка ієрархії зобов'язана формувати сприятливі умови для забезпечення захисту об'єктів економічної безпеки нижчого рівня [10, с.125]. Неможливо в повній мірі забезпечити економічну безпеку промислового підприємства, якщо на рівні держави або регіону (галузі) цьому питанню не приділяється належної уваги,

якщо відсутнє законодавче забезпечення цих процесів, якщо не встановлена відповідальність за порушення засадничих положень економічної безпеки підприємства. Звертаємо увагу на те, що на кожному рівні ієрархічної декомпозиційної структури економічної безпеки існує необхідність чесної поведінки, тобто безумовного виконання вимог існуючих міжнародних, національних та інших законів, нормативів, положень та інструкцій (виконання вимог комплаєнс-функції).

На нашу думку, детальний розгляд теоретико-методичних засад економічної безпеки на кожному рівні ієрархічної декомпозиційної структури є важливим і актуальним для методологічного визначення цієї економічної категорії на рівні промислового підприємства, який, на наш погляд, є базовим, найбільш важливим елементом в цій структурі.

Підсумовуючи все викладене, можемо зробити висновок про те, що на сучасному етапі розвитку економіки нашої країни суттєво зростає актуальність та необхідність в проведенні досліджень рівня економічної безпеки підприємства, що пояснюється значною кількістю загроз на різних рівнях, які повинні бути враховані вищим менеджментом промислового підприємства при прийнятті важливих управлінських рішень. Сучасні дослідники категорії економічної безпеки дійшли до висновку про наявність відповідних характеристик (ознак) економічної безпеки, при наявності яких є можливість оцінювання ретроспективного, поточного та перспективного рівнів економічної безпеки підприємства. Наприклад, Сосновська О.О. та Житар М.О. [10, с.129-130] пропонують до практичного використання наступні характерні ознаки економічної безпеки підприємства:

– економічна рівновага підприємства – передбачає забезпечення його збалансованого функціонування в умовах циклічного розвитку економіки та різних етапів життєвих циклів самого підприємства, що проявляється у збереженні оптимальної структури капіталу, забезпеченні виконання власних зобов'язань перед іншими економічними суб'єктами, забезпеченні фінансових інтересів та поставлених цілей в певному періоді часу;

– конкурентоздатність підприємства – проявляється у збереженні його конкурентних позицій в умовах посилення конкуренції та невизначеності економічного середовища, що забезпечує досягнення кількісних та якісних цільових орієнтирів підприємства;

– економічна свобода підприємства, що передбачає синтез економічної самостійності та відповідальності – стосовно економічної безпеки проявляється у можливості самостійного формування якісного ресурсного потенціалу підприємства та контролю за його раціональним використанням для досягнення поставленої мети в умовах нестабільного бізнес-середовища;

– економічний розвиток підприємства – відповідає можливостям розширеного відтворення основних бізнес-процесів, а саме інноваційна модернізація виробництва, здійснення інвестиційної діяльності, накопичення інтелектуального потенціалу, впровадження нових виробничих, та інформаційних технологій тощо;

– гармонійна взаємодія підприємства із зовнішнім середовищем – передбачає своєчасну адаптацію підприємства до факторів зовнішнього середовища, що є важко керованими та мають значний вплив на формування його внутрішньої рівноваги.

На нашу думку, наявний перелік ознак економічної безпеки підприємства слід доповнити надзвичайно важливою ознакою, яка відтворює та забезпечує комплаєнс-безпеку промислового підприємства: *відповідність всіх дій підприємства у виробничій, фінансовій, ринковій, управлінській та соціальній сферах встановленим законам, правилам, нормам, вимогам та внутрішнім стандартам*. З урахуванням останньої пропозиції комплекс ознак економічної безпеки підприємства набуває певної завершеності та логічної передбачуваності (рис. 3.5.6).

Рис. 3.5.6. Комплекс ознак економічної безпеки промислового підприємства
Джерело: авторська розробка з урахуванням [10]

Досягнення необхідного рівня економічної безпеки на кожному окремому рівні ієрархічної структури є надзвичайно важливим для промислового підприємства і нагально потребує в достатній мірі обґрунтованого та адекватного науково-методичного забезпечення. На нашу думку, необхідною умовою економічної безпеки на мего-, макро-, мезо та мікрорівнях є забезпечення економічної безпеки саме на рівні підприємства, теоретико-методичне значення якої визначається забезпеченням умов для його ефективного функціонування та стратегічного розвитку в умовах впливу загроз

різноманітного характеру. Тому досягнення запланованих показників виробничо-комерційної діяльності кожного підприємства та забезпечення необхідного рівня його економічної безпеки багато в чому буде залежати від роботи по виявленню, оцінюванню і усуненню (мінімізації) ризиків та загроз, які виходять як із зовнішнього, так і із внутрішнього середовища промислового підприємства.

Введення в науковий обіг економічної категорії «комплаєнс-безпека» дозволяє зовсім по іншому розглядати проблему забезпечення економічної безпеки країни в цілому та промислового підприємства зокрема. Економічна безпека любого суб'єкта повинна забезпечуватися не тільки ефективністю самої виробничо-комерційної діяльності, а і відношенням виробничої системи, топ-менеджменту і всього персоналу до показників корупції, шахрайства, відмивання грошей, порушення корпоративної етики, антимонопольного, податкового законодавства і т.п. Поряд із захисними заходами, здійснюваними державою, підприємство повинне захищати само себе на основі активної протидії порушенням законів та нормативних документів на всіх рівнях. Все це суттєво методологічно розширює як сам термін «економічна безпека», так і значно збагачує теоретико-методичний інструментарій, який використовується при проведенні різного роду заходів, направлених на забезпечення економічної безпеки країни, регіону та промислового підприємства. Забезпечення економічної безпеки є прерогативою якогось одного державного або корпоративного відомства чи служби. Вона повинна підтримуватися всією системою державних органів, всіма ланками і структурами менеджменту країни, регіону та промислового підприємства. З цими задачами пов'язані перспективи подальших досліджень в сфері комплаєнс-безпеки. Виникає нагальна потреба в розробці теоретико-методичних положень по визначенню та оцінюванню комплаєнс-ризиків, визначення рівня корупції та шахрайства в країні та на підприємстві, рівня порушень антимонопольного та податкового законодавства, розробки системи постійно діючого моніторингу як самих порушень, так і системи покарань за такого роду дії.